

Bilgi Notu: Kasım Süleymani Saldırısı ve ABD-İran İlişkilerinin Geleceği

Hazırlayan: Alp Tanju

İran İslam Cumhuriyeti silahlı kuvvetlerinin komutanı General Kasım Süleymani'nin, 3 Ocak 2020 tarihinde Bağdat havaalanından çıkarken Amerika Birleşik Devletleri tarafından füzeli hava saldırısında öldürülmesiyle Orta Doğu'daki denklemler değişmiştir. Yaşamını yitiren 10 kişi arasında Iraklı silahlı milis kuvvet grubu Haşdi Şabi'nin lideri Ebu Mehdi el-Mühendis'in de bulunduğu¹ saldırı, bölgedeki halihazırda hassas olan dengeyi altüst etmiş ve ABD-İran ilişkilerini uzun zamandır olmadığı kadar gergin bir noktaya getirmeyi başarmıştır. Uluslararası camiada şok dalgaları hala yayılmaya devam eden ve yaygın bir biçimde ABD'nin bir suikast girişimi olarak görülen² bu olayın, hem Ortadoğu'daki güç dengeleri hem de ABD-İran ilişkileri bazında kritik gelişmelere yol açması beklenmektedir.

Kasım Süleymani Kimdir?

Saldırımın ana hedefi olan General Kasım Süleymani, İran Devrim Muhafızları'nın komutanı ve ordunun içinde sadece Ayetullah Hamaney ile kendisine hesap veren 'Kudüs Gücü' özel kuvvetlerinin başıdır. İran dış politikasının son yirmi yıldır şekillenmesinde baskın bir rol oynayan General Süleymani, ABD'nin 2003'teki Irak işgalinden bu yana bölgede İran'ın askeri güçlerini temsil etmiş, Kudüs Gücü kuvvetleri üzerinden ABD ve ortaklarına karşı düzenlenen çeşitli milis kuvvet ile EYP (El Yapımı Patlayıcı) saldırılarının arkasındaki isim olmuştur.³ Suriye'de Esad rejimini desteklemek adına milis kuvvet yaratılmasında kilit bir rol üstlenmiş olan General Süleymani, bölgede ABD silahlı kuvvetleri için son yıllarda tehdit oluşturmuş tehlikeli ve kabiliyetli bir rakip, İran için ise dış politikada Ayetullah'dan sonra en güçlü ikinci kişi olan bir savaş kahramanı olarak görülmektedir.

¹ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50979463>

² <https://www.npr.org/2020/01/03/793289176/how-is-the-world-reacting-to-the-u-s-assassination-of-irans-gassem-soleimani>

³ <https://www.cbsnews.com/news/gassem-soleimani-iran-general-quds-force-commander-killed-us-airstrike-2020-01-03/>

2014 sonrası IŞİD ile olan savaşta kendini daha çok bir ulusal istihbaharat şefi olarak yeniden tanımlayan Süleymani;⁴ Irak, Lübnan, Yemen ve Suriye’de Haşdi Şabi örgütü gibi milis güçlerini kontrol ederek bölgedeki güç dengelerini İran’ın lehine çevirmek konusunda büyük başarılarla imza atmıştır. Kasım Süleymani’nin ölümü, İran’ın Ortadoğu’daki ulusal menfaatleri için büyük bir aksama teşkil etmektedir.

Saldırının Muhtemel Nedenleri

ABD’nin Kasım Süleymani’ye karşı hava saldırısı düzenlemesinin arkasındaki asıl neden tam olarak belirli olmamak ile beraber, birtakım açıklamalar ile çıkarımlara ulaşmak mümkündür. Bunlardan en bariz olanı, ABD’nin General Süleymani’yi yıllardır muhalif bir etken olarak görmeleri ve İran ile olan çekişmesinde kendilerine karşı büyük bir tehdit unsurunu ortadan kaldırmak için ellerine geçen bir fırsatı değerlendirdikleridir. ABD Başkanı Trump, bu açıklamayı destekler nitelikte General Süleymani’nin yakın zamanda bölgedeki ABD’li personele bir saldırı düzenlemeyi planladığını belirtmiştir.⁵ Pentagon ise, 31 Aralık 2019 tarihinde ABD’nin Bağdat büyükelçiliği önünde düzenlenen protestoların arkasında İran’ın olduğunu⁶ ve yakın zamanda daha ciddi bir saldırının olabileceğini ifade ederek, muhtemel bir tehlikeye karşı uyarmıştır.

Hava saldırısının yasallığını Bush ve Obama dönemlerinde özellikle insansız hava araçları vasıtasıyla uygulanan ‘hedef gözeterek öldürme’ (targeted killing) programına dayandıran ABD hükümeti, saldırının zaman hassaslığı ve mutlak tehlike ilkelerine uygun⁷ bir şekilde gerçekleştiğini iddia etmiştir. Nitekim hava saldırısının ABD Kongresi’ne bildirilmesi için 48 saatlik limitin son anlarına kadar beklenmesi⁸, hedef gözeterek öldürme programının kurallarına aykırı olarak belirtilen hedef haricinde ikincil zayıfların da bulunması⁹ ve Beyaz Saray’ın öne sürdüğünün aksine zaman hassaslığı ilkesinin bu olay nezdinde kesin olarak hala oluşturulmamış olması,¹⁰ bu açıklamanın meşruluğuna gölge düşürmektedir.

Bir diğer olası neden, İran bağlantılı silahlı gruplar tarafından Suudi Arabistan’ın petrol tarlalarına düzenlenen saldırılara karşılık vermek olabilir. ABD, 14 Eylül 2019 tarihinde bölgedeki müttefiki Suudi Arabistan’ın Abqaiq ve Khurais petrol tesislerine düzenlenen roketli saldırı için İran’ı sorumlu tutmaktadır.¹¹ Saldırıyı resmi olarak Yemenli Huti isyancılarının sahiplenmesine rağmen ABD, kısa süre

⁴ <https://theintercept.com/2020/01/05/secret-iranian-spy-cables-show-how-qasim-suleimani-wielded-his-enormous-power-in-iraq/>

⁵ <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-killing-qasem-soleimani/>

⁶ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50966958>

⁷ <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2017-01-19/trump-obama-and-the-future-of-targeted-killing>

⁸ <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2020/01/04/trump-gives-congress-formal-notice-qasem-soleimani-killing/2812636001/>

⁹ https://edition.cnn.com/middleeast/live-news/baghdad-airport-strike-live-intl-hnk/h_f4d89b41ef9e19a716edc8047bf923df

¹⁰ <https://edition.cnn.com/2020/01/04/politics/trump-iran-soleimani-strike-concerns/index.html>

¹¹ <https://www.nytimes.com/2019/09/15/world/middleeast/iran-us-saudi-arabia-attack.html>

içinde İran'a özellikle petrol ve doğalgaz alanlarında ek yaptırımlar uygulamıştır. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo tarafından bir savaş ilanı olarak tasvir edilen bu olay karşısında, İran'ı cezalandırmak için askeri bir operasyonun bir süredir düşünüldüğü, bu konuda da İsrail ve Suudi Arabistan ile koordinasyonun sağlanmaya çalışıldığı bilinmektedir.¹² Süleymani'yi hedef alan askeri bir operasyon düzenleyerek ABD hükümeti, tek bir hamle ile hem İran'a yadsınamayacak bir mesaj göndermiş, hem de Suudi Arabistan ve İsrail gibi bölgesel müttefiklerinin jeostratejik menfaatlerine katkıda bulunmuştur.

Gözden çıkarılmaması gereken ve saldırının onaylanmasında belirli bir payı olduğu düşünülebilecek bir diğer unsur da, ABD'de Trump hükümetinin İran ile çıkabilecek potansiyel bir çatışmayı iç siyasette destek arttırmak için kullanma beklentileridir. Başkan Bill Clinton'ın 1998'de Irak'ı bombalaması ve George W. Bush'un 2003 Irak işgali gibi emsalleri bulunan bu strateji, halihazırda onay oranı %42'lerde seyreden¹³ ve azil sürecine tabii tutulmuş olan Başkan Trump için riskli bir yeniden seçilme taktiği olarak yorumlanabilir. Kendisinin Süleymani'ye düzenlenen saldırı sonrası yeniden ortaya çıkan ve Obama'nın zamanında yeniden seçilmek için İran ile bir savaş çıkaracağını öngören 2011 tarihli tweetleri,¹⁴ her ne kadar endişe verici olsa da bu ihtimalin gerçekliğini de düşünmeyi gerektirmektedir.

Uluslararası Tepkiler

Birçok grup tarafından beklenmedik kabul edilen saldırı, Ortadoğu devletleri ve ABD müttefiklerinden çeşitli tepkilere yol açmıştır. ABD'nin NATO müttefiklerinden Almanya, Süleymani'nin ölümü etrafındaki türlü yasal ve siyasal problemlere rağmen ABD'nin bu hareketine destek vermiş, saldırının İran kaynaklı provokasyonlara karşılık yerinde bir cevap olduğunu belirtmiştir.¹⁵ Almanya'nın aksine Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Dominic Raab, saldırıyı ABD tarafından agresif bir tehdit olarak gördüklerini ifade etmiş ve tüm tarafları sükûnete çağırmıştır.¹⁶ Türkiye ise saldırıyı kınamakla beraber dengeli bir tutum izlemiştir.¹⁷ İlginç bir şekilde Süleymani'nin ölümünden en çok fayda sağlayacak iki ülkeden biri olan İsrail, ABD'nin kendilerini savunma konusunda her zaman desteklediklerini ifade etmek ile beraber bu saldırının bütünüyle bir ABD operasyonu olduğunu, kendilerinin ise İran ile olabilecek herhangi bir çatışmayı istemediğini açıkça belli etmiştir.¹⁸ Saldırının gerçekleştiği Irak'ın Başbakanı Adil Abdülmehdi, ABD'nin hareketlerinin Irak ile yaptığı askeri anlaşmayı ihlal ettiğini

¹² <https://www.reuters.com/article/us-saudi-aramco-attacks-iran-special-rep/special-report-time-to-take-out-our-swords-inside-irans-plot-to-attack-saudi-arabia-idUSKBN1XZ16H>

¹³ <https://projects.fivethirtyeight.com/trump-approval-ratings/>

¹⁴ <https://www.businessinsider.com/old-trump-tweets-emerge-claim-obama-wanted-war-iran-2020-1>

¹⁵ <https://www.reuters.com/article/us-iraq-security-germany/us-strike-against-soleimani-was-reaction-to-iran-provocations-germany-idUSKBN1Z20YU>

¹⁶ <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/iran-war-general-death-trump-uk-us-qassem-soliemani-airstrike-a9268716.html>

¹⁷ <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/01/erdogan-criticize-us-killing-soleimani.html>

¹⁸ <https://www.thedailybeast.com/netanyahu-distances-from-soleimani-slaying-says-israel-shouldnt-be-dragged-into-it-report>

hatırlatarak Irak hükümetinin egemenliğine karşı atılmış bu darbeyi sert bir dille kınamıştır.¹⁹ Buna ek olarak Irak parlamentosu, saldırıdan bir gün sonra halihazırda Irak'ta konuşlanmış 5 bin üzeri ABD ve Birleşik Krallık askerlerini ülkeden kovmak konusunda önerge geçirmiştir.

ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, özellikle Avrupa'daki müttefiklerinin saldırıya olan desteklerini yetersiz bulduğunu belirterek²⁰ ABD'nin İran'a karşı ilave askeri operasyonlarda bulunabileceğinin işaretini vermiştir. ABD Başkanı Trump ise bir adım ileriye giderek, sosyal medya üzerinden İran'ın 52 kültürel alanlarını belirlediklerini ve herhangi bir kızışma durumunda ABD'nin bu alanları vurmaya hazır olduğunu belirtmiştir.²¹ Trump'ın bu tehdidi, 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin kültürel alanlara zarar verme hakkındaki ek protokollerini açıkça ihlal ettiği için,²² hem kendi hükümeti hem de diğer ülkeler tarafından eleştiri almıştır. Eleştirileri yatıştırmak adına Pentagon'un, açıklamadan kısa süre sonra herhangi bir savaş durumunda ABD'nin uluslararası kanunlara uygun bir şekilde hareket edeceklerini duyurması gerekmiştir.²³

ABD iç siyasetinde de büyük yankılar uyandıran Süleymani saldırısı, başta Demokrat Parti olmak üzere birçok grup tarafından şiddetle kınanmış, açıkça Trump'ın başka bir ülkenin üst düzey devlet görevlisine karşı düzenlediği kanunsuz bir suikast olarak tanımlanmıştır. Böyle çarpıcı bir tanımlamanın ABD içinden gelmesi hem Trump hükümetinin ABD'li bazı kesimler tarafından ne kadar sevilmediğini, hem de daha önce bu tür düzenlenen saldırıların hedefi olan devlet dışı aktörlerin aksine bu seferki hedefin güçlü bir devlet silahlı kuvvetler komutanı olmasının ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Saldırı hakkında ABD Kongresi'ne son zamana kadar bilgi verilmediğini belirten Demokrat Parti liderlerinden Nancy Pelosi, Trump'ın Kongre onayı olmadan İran'a karşı silahlı harekât düzenleme yetkisini kısıtlayan bir önerge sunmuştur.²⁴ Temsilciler Meclisi'nden geçen yönergenin Senato'dan geçip geçmeyeceği henüz bilinmemektedir.

General Süleymani'ye düzenlenen saldırı, İran'da beklenildiği üzere büyük tepkilere neden olmuştur. İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, ABD'nin bu hareketini 'devlet terörizmi' olarak nitelendirmiş ve askeri maceraperestliğinin sonuçları olacağını ifade etmiştir. İran hükümeti, saldırıdan sadece birkaç saat sonra 2015'te imzalanan İran Nükleer Anlaşması maddelerince kabul ettikleri uranyum zenginleştirme limitlerini terk ettiklerini duyurmuştur.²⁵ ABD'ye karşı askeri bir cevap düşündüklerini açıklayan İran, 8 Ocak 2020 tarihinde ABD'nin Irak'taki El-Esad ve Erbil askeri üslerine roketli saldırı düzenlemiştir.²⁶

¹⁹ https://edition.cnn.com/middleeast/live-news/baghdad-airport-strike-live-intl-hnk/h_55a8d7469d7b87207494e198f21c6c67?iid=ob_article_organicsidebar_expansion

²⁰ <https://www.politico.eu/article/pompeo-gripes-about-european-reaction-to-soleimani-strike/>

²¹ <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/06/suleimani-killing-donald-trump-defends-threat-to-hit-cultural-sites-in-iran>

²² <https://www.heritageforpeace.org/heritage-for-peace/legal-framework/geneva-convention-additional-protocols-i-and-ii/>

²³ <https://www.nytimes.com/2020/01/06/us/politics/trump-esper-iran-cultural-sites.html>

²⁴ <https://www.militarytimes.com/news/pentagon-congress/2020/01/09/in-a-rebuke-to-trump-house-dems-advance-measure-barring-war-with-iran/>

²⁵ <https://foreignpolicy.com/2020/01/06/is-iran-abandoning-2015-nuclear-agreement-jcpoa/>

²⁶ <https://edition.cnn.com/2020/01/07/politics/rockets-us-airbase-iraq/index.html>

İran tarafından 80 ABD askerinin öldürüldüğü iddiasına rağmen ABD tarafından herhangi bir can kaybının kaydedilmediği bu saldırı sonrası İran, çatışmayı daha fazla kızıştırmayı planladıklarını fakat kendilerini her zaman savunmaya hazır oldukları yönünde bir bildiri yayınlamışlardır.²⁷

ABD-İran İlişkilerinin Geleceği

Son gelişmeler ışığında, ABD-İran ilişkilerinin son yıllardaki en sorunlu haline ulaştığı açıkça belli olmuştur. Her ne kadar iki ülke arasındaki mevcut gerginlik İran'ın ABD üslerine karşı saldırısından sonra yatışmaya başlamışsa da,²⁸ ilişkiler yakın dönemde doğru idare edilmez ise iki ülke arasında Ortadoğu ve ötesini etkileyebilecek daha kapsamlı çatışmanın çıkması kaçınılmazdır. ABD, ilk bakışta bu krizden çok daha kârlı bir şekilde çıkan taraf olarak görünmektedir; Trump hükümeti, Süleymani'yi öldürerek Ortadoğu-Kuzey Afrika bölgesinde İran'ın askeri kabiliyetine önemli ölçüde zarar vermiş, İran ise karşılık olarak Irak'taki ABD askeri üsleri içindeki yerleşkelere yönelik, sembolik bir saldırı düzenlemiştir. İran'ın bu sembolik saldırı sonrası gerginliği azaltma yönünde yaptığı açıklama, Trump'ın hesaplı hareketinin şimdilik işe yaradığını göstermiştir.²⁹

Fakat İran'ın askeri bir çatışmadan geri çekilmesi, ABD'ye yönelik bir tehdit teşkil etmediğinin işareti olarak görülmemelidir. İran'ın gelinen bağlamda daha kapsamlı bir askeri cevaptan kaçınması, silahlı kuvvetlerinin halihazırda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da birçok farklı ülkeye dağılmış olması ile ABD ve müttefikleri tarafından uygulanan ekonomik yaptırımlar yüzünden ekonomik ve iç siyasi durumunun istikrarsızlaştığı bir dönemden geçmesinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumda İran'ın, siber saldırı veya dolaylı yoldan ABD karşıtı silahlı grupları teşvik etme yöntemlerine başvurması beklenmektedir. Nitekim uluslararası siber güvenlik uzmanları, Süleymani saldırısının ardından İran kaynaklı siber aktörlerde büyük oranda bir faaliyet artışı gözlemlemişlerdir.³⁰ Bütün bu bilgileri hesaba katarak, yakın gelecekte İran tarafından ABD'nin askeri ya da finansal sistemindeki zayıf noktaları hedef alan kapsamlı bir siber operasyonun gerçekleşmesi muhtemeldir.

Trump hükümeti her ne kadar Süleymani saldırısı ile stratejik hedeflerini gerçekleştirmişse de, önümüzdeki dönemde Ortadoğu nezdindeki ilişkilerinde kendini nispeten daha zor bir durumda bulacaktır. Özellikle Irak hükümeti ile olan ilişkiler, hükümetin haberi olmadan Irak'ın kendi topraklarında askeri bir saldırı düzenlemesi ve Süleymani dışındaki ölenlerin çoğunun Iraklı askeri personel olması nedeniyle oldukça kavgacı bir evreden geçecektir. Irak Başbakanı ve parlamentosunun ülkeden tüm ABD ve Birleşik Krallık askerlerini kovma yönünde attığı adımlar, başta ABD olmak üzere iki ülke için de uzlaşmacı adımlar gerektirecektir. İran'ın lideri Ayetullah Hamaney, saldırı öncesi İran'ın ülkelerindeki aktivitelerinden gittikçe rahatsız olmaya başlayan Irak halkının öfkelerini, başarılı bir

²⁷ <https://www.newsweek.com/iran-says-it-has-concluded-its-response-us-strike-does-not-seek-escalation-1480956>

²⁸ <https://www.nytimes.com/2020/01/08/world/middleeast/trump-speech.html>

²⁹ <https://www.washingtonexaminer.com/opinion/if-this-was-irans-response-qassem-soleimani-killing-was-a-major-victory-for-donald-trump>

³⁰ <https://www.nytimes.com/2020/01/08/us/politics/iran-attack-cyber.html>

şekilde tekrar ABD yönüne döndürmeyi başarabilmiştir. Benzer şekilde Ortadoğu'da gittikçe daha etkin bir rol oynayan Rusya'nın da, Süleymani saldırısını şüphesiz kendi lehine kullanıp bölgedeki gücünü arttırmayı ve ABD'yi Irak'ta tamamen saf dışı etmeyi denemesi öngörülmektedir.³¹

İran'ın da anlaşmanın maddelerine uygun davranmayı bırakacaklarını açıklaması ile beraber, İran Nükleer Anlaşması artık fiilen bitmiş kabul edilebilir. Bir önceki ABD hükümeti ve Avrupa Birliği ortakları ile birlikte zor bir şekilde imzalanan bu anlaşma, bölgede İran'ın uranyum zenginleştirme ve nükleer silah üretim çabalarına barışçıl bir şekilde sınırlandırma getiren yegâne unsurlardan biri olmuştur. Fakat Trump hükümetinin son iki senedir anlaşmayı feshetme çabaları ve ABD ile İran arasındaki artan gerginlik, anlaşmayı devam ettirmenin ne kadar zor olduğunu gözler önüne sermiştir.³² Trump, ulusa seslenişinde Nükleer Anlaşmaya taraf ülkelere çağrıda bulunarak bu anlaşmadan çekilmelerini istemiştir.

Trump, şiddeti beklenmedik zamanlarda ve kime karşı olduğunu gözetmeden kullanabileceğini göstererek sadece bölge için değil, bölge dışına da mesaj vermiştir.

³¹ <https://slate.com/news-and-politics/2020/01/russian-iran-iraq-putin-soleimani.html>

³² <https://www.nti.org/learn/countries/iran/nuclear/>